

Ψηφιακοί πλόες στη λογοτεχνική πόλη Συνέχειες και ασυνέχειες της αστικής χωρικής εμπειρίας

Μοίρα Μαρία - Μακρής Δημήτριος

*«Επειδή βλέπει δρόμους παντού, στέκεται πάντα σ' ένα σταυροδρόμι»
Benjamin*

Εισαγωγή

1.1 Αν η μυθοπλασία είναι ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος για να διεισδύσεις στην πραγματικότητα, όπως διατείνεται ο Ντε Σερτώ (Ντε Σερτώ 2010, 289), η λογοτεχνική αφήγηση εγγυάται μια διαφορετική, πολυσυλλεκτική και απρόβλεπτη ανάγνωση της πόλης μέσα από «πολλαπλές» και ταυτόχρονα «πιστές» αναπαραστάσεις του αστικού τοπίου, όσο και αν η δήλωση μοιάζει παράδοξη, απόλυτη και αφοριστική. «Πολλαπλές», καθώς η αφήγηση κατασκευάζει εναλλακτικές και δυνητικές εκδοχές της εδαφικής πραγματικότητας του άστεως συνδυάζοντας ουσιώδεις πληροφορίες δομής και συντακτικού σχήματος με τη διαχρονική συνέχεια της κατοίκησης, και «πιστές», υπό την έννοια ότι ο αστικός χώρος δεν αποτελεί απλώς ένα αντικείμενο της όρασης αλλά ένα υποκείμενο του βλέμματος σ' ένα πλαίσιο βίου. Ο πολυεστιακός, πολύσημος και πολυδύναμος χαρακτήρας των σύγχρονων πόλεων καθιστά δυσχερή την αναγνωσιμότητα και την ιδιοποίησή τους από τον κάτοικο, τον επισκέπτη, τον περιηγητή του άστεως. Η πόλη, σύμβολο και φορέας πολιτισμού, περιβάλλον της ανθρώπινης ιστορίας, δομή κοινωνικών σχέσεων, πεδίο εμπειριών και βιωμάτων, αρχιτεκτονική τάξη, αισθητικό φαινόμενο και όλα αυτά μαζί ταυτόχρονα, διαλανθάνει μέσα στις εξειδικευμένες, μονοδιάστατες και επιμεριστικές προσεγγίσεις της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της. Αντίσταται στις κατηγοριοποιήσεις, τις απλουστεύσεις και τις τυποποιητικές εξεικονίσεις της ταυτότητάς της. Η διαμόρφωση του αστικού χώρου που υλοποιείται με την οικοδόμηση και κατοίκηση των κτιρίων και προβάλλεται με τις κινήσεις, τις συναντήσεις και την ανταλλαγή των βλεμμάτων, κάνει τον πολιτισμό αισθητό ως κατασκευασμένο περιβάλλον. Οι χωρικές διατάξεις είναι ταυτόχρονα το ίχνος και το καλούπι των ανθρώπινων σχέσεων και δραστηριοτήτων. Από αυτή τη σκοπιά, η οπτική επιφάνεια των πραγμάτων δεν εκλαμβάνεται ως απλό θέαμα, αλλά συνδέεται με τη λογική και κινησιακή πρόσβαση στο χώρο και επομένως την ένταξή μας στον κόσμο (Πεπονής 1997, 212).

1.2 Η ψηφιακή αναπαράσταση του φυσικού και του κτιστού τοπίου εκκινεί με την ψηφιοποίηση των υπαρχόντων γεωφυσικών και πολιτικών χαρτών. Οι ψηφιακοί χάρτες γεωγραφικής πλοήγησης, που προσφέρονται μέσω του διαδικτύου και μέσω κινητών συσκευών, είναι εξαιρετικά διαδεδομένοι και καλύπτουν πολλές διαστάσεις της καθημερινής ζωής των χρηστών τους, καθώς ενισχύονται με την τρισδιάστατη οπτικοποίηση των αστικών

χώρων, κτιρίων και τις απόψεις των οδών. Οι χωρικές αναπαραστάσεις αποτελούν ένα εξαιρετικά διαδεδομένο και βασικό χαρακτηριστικό που υπάρχει σε φορητές/ηλεκτρονικές συσκευές και σε ψηφιακά περιβάλλοντα κοινωνικής δικτύωσης, και φυσικά σε ψηφιακές εφαρμογές πλοήγησης. Πριν από την έλευση των τεχνολογιών της πληροφορίας και επικοινωνίας, οι επικρατούσες πρακτικές, δημιουργίας χαρτών επικεντρώνονταν στην παρουσίαση του περιεχομένου και όχι στην οπτικοποίηση ως μια διαδραστική διαδικασία κατευθυνόμενη από τον χρήστη. Ο Wood (Wood 1994, 15) αναφέρει ότι η έλευση των προηγμένων υπολογιστικών γραφικών και των Γεωγραφικών Πληροφοριακών Συστημάτων (GIS) πρόσφεραν νέες δυνατότητες καινοτομίας στην αξιοποίηση της χαρτογραφίας ως μέσου εξερεύνησης. Σύμφωνα με τον Parsons (Parsons 1994, 203) μέσω των εργαλείων ποσοτικοποίησης και των πολυμεσικών εικονικών κόσμων είναι εφικτή η αναπαράσταση πληροφοριών περί του χώρου με έναν ποιοτικό τρόπο, όπως παραδοσιακά αναπαριστώνταν η ποσοτική πληροφορία στην χαρτογραφία. Η αναπαράσταση της πραγματικότητας (αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής) μέσω της γεωμετρικής και τοπογραφικής πληροφορίας βρίσκει εφαρμογή σε εικονικά ψηφιακά περιβάλλοντα και υπηρεσίες όπως Google Earth / Maps, Bing Maps, Virtual Earth, κλπ. Επομένως, οι ψηφιακές τεχνολογίες των συστημάτων γεωγραφικής πλοήγησης προσφέρουν σε κατοίκους και επισκέπτες ένα αξιόπιστο και αποδοτικό πλαίσιο περιήγησης των πόλεων. Τέτοια συστήματα βασίζονται στην γεωγραφική χαρτογράφηση είτε του κτιστού είτε του φυσικού περιβάλλοντος και σε υποθετικές ομοιότητες μεταξύ χρήσης, εμπειρίας και αντίληψης της πόλης. Ένας τουριστικός – αστικός χάρτης δίνει έμφαση στην οπτική ως την πιο σημαντική πηγή γνώσης. Σε γενικές γραμμές η απόδοση μιας ψηφιακής πλοήγησης, μέσω τέτοιου είδους προσεγγίσεων, απλώς μειώνει την αξία των αισθήσεων στο επίπεδο απλής συγκέντρωσης «κυριολεκτικών» στοιχείων και δεν επικεντρώνει στον ρόλο τους ως εργαλεία πρόκλησης νοημάτων και συναισθημάτων. Τα τρέχοντα συστήματα ψηφιακής πλοήγησης παρέχουν περιγραφικές πληροφορίες περί του χώρου. Όμως, προκειμένου να επιτευχθεί μια καλύτερη κατανόηση ενός αστικού χώρου είναι απαραίτητο η περιγραφική πληροφορία να διευκολύνει την τοποθέτηση μέσα στον χώρο συσχετίζοντάς την με πληροφορίες συνολικά περί του χώρου και των σχέσεων μεταξύ των αντικειμένων και των χωρικών φαινομένων. Η χρησιμοποίηση του πλαισίου της αφήγησης και μάλιστα της ψηφιακής αφήγησης προτείνεται τα τελευταία χρόνια από διάφορους ερευνητές ως ένα θετικό και εξαιρετικά επικουρικό στοιχείο των συστημάτων ψηφιακής πλοήγησης. Όλες οι μέχρι στιγμής απόπειρες ενσωμάτωσης ενός πλαισίου ψηφιακής αφήγησης επικεντρώνονται στην προσπάθεια να καταστήσουν πιο ευκρινείς τις οδηγίες καθοδήγησης μιας συγκεκριμένης διαδρομής. Η βιβλιογραφία δεν εμφανίζει ανάλογη

προσέγγιση όπου το ίδιο το λογοτεχνικό κείμενο ως δομή και περιεχόμενο θα αποτελεί την βάση για μια πολυεπίπεδη ποιοτική περιπλάνηση μέσα στο αστικό τοπίο.

Η Επαυξημένη Πραγματικότητα αποτελεί μια τεχνολογική μεθοδολογία η οποία αποσκοπεί στην γεφύρωση του πραγματικού κόσμου με τον εικονικό, με αποτέλεσμα να δημιουργείται και να προσφέρεται στον χρήστη μια νέα πραγματικότητα βελτιωμένη, ενισχυμένη και εμπλουτισμένη. Ένας από τους πρώτους ορισμούς της Επαυξημένης Πραγματικότητας (ΕΠ) την ορίζει ως ένα σύστημα που ικανοποιεί τρία βασικά χαρακτηριστικά: συνδυασμό εικονικού με πραγματικό κόσμο, αλληλεπίδραση σε πραγματικό χρόνο και τέλος, ακριβή τρισδιάστατη καταχώριση πραγματικών και εικονικών αντικειμένων (Azuma 1997, 360). Οι πιο πρόσφατες προσεγγίσεις αναφέρουν ότι το πλαίσιο της ΕΠ μπορεί να περιλάβει κάθε τεχνολογία η οποία επιφέρει μίξη πραγματικής και εικονικής πληροφορίας μέσω τρόπων και διαδικασιών που έχουν κάποια σημασία. Οι Klopfer και Squire (Klopfer & Squire 2008, 205) αποδίδουν ένα ευρύτερο ορισμό για την ΕΠ ως "μια κατάσταση κατά την οποία ένα περιβάλλον-πλαίσιο του πραγματικού κόσμου επικαλύπτεται δυναμικά με συνεπή εικονική πληροφορία ευαίσθητη σε τοποθεσία ή πλαίσιο αναφοράς". Υπό αυτό το πρίσμα, μια εφαρμογή της ΕΠ μπορεί να παρέχει προσφέρει στους χρήστες τεχνολογικά διαμεσολαβημένες καθηλωτικές εμπειρίες στις οποίες αναμειγνύονται το πραγματικό με το εικονικό και επαυξάνονται οι αλληλεπιδράσεις και η εμπλοκή των χρηστών. Η συνήθης διαδικασία που ακολουθείται περιλαμβάνει την προβολή της πραγματικότητας τροποποιημένης μέσω ψηφιακών συσκευών (υπολογιστών, κινητών τηλεφώνων, ταμπλετών). Η τροποποίηση μπορεί να αφορά είτε στην αφαίρεση πραγματικών στοιχείων / καταστάσεων, είτε στην προσθήκη ψηφιακών / εικονικών στοιχείων / καταστάσεων, είτε στο επιλεκτικό φιλτράρισμα ήχων ή / και εικόνων. Ως αποτέλεσμα της εφαρμογής των παραπάνω αποτελεί το γεγονός ότι μεταβάλλεται δραστικά η αντίληψη των ανθρώπων για το εκάστοτε προβαλλόμενο περιβάλλον. Τέτοια περιβάλλοντα μπορούν να είναι απόψεις είτε του κτιστού τοπίου (εσωτερικός χώρος, περιοχές αστικού τοπίου, κλπ), είτε απόψεις του φυσικού τοπίου. Η εφαρμογή της ΕΠ γίνεται σε πραγματικό χρόνο και σε άμεση διάδραση με τον χρήστη επιτυγχάνοντας μια εντελώς φυσική σύνδεση των στοιχείων του πραγματικού κόσμου με το εικονικό περιβάλλον. Η ΕΠ αναπτύσσεται με τέτοιο τρόπο ώστε επιφέρει την επίθεση πολλαπλών και διαφορετικών στρωμάτων ψηφιακών στοιχείων επί του πραγματικού περιβάλλοντος. Η Επαυξημένη Πραγματικότητα εκμεταλλευόμενη τις διαθέσιμες δυνατότητες του πραγματικού κόσμου παρέχει επιπρόσθετη και συναφή πληροφορία επαυξάνοντας έτσι την ίδια την εμπειρία της πραγματικότητας.

Στο πλαίσιο του παρόντος άρθρου η τεχνολογία της επαυξημένης πραγματικότητας προσφέρει την δυνατότητα μιας ψηφιακά υποβοηθούμενης περιήγησης – πλοήγησης μέσω συγκεκριμένων πλαισίων αναφοράς. Ένα τέτοιο πλαίσιο αναφοράς προτείνουμε ότι μπορεί να είναι οι λογοτεχνικές αφηγήσεις καθόσον η λογοτεχνία αποκαλύπτει όχι την «κυριολεξία» της πολεοδομικής οργάνωσης αλλά το «παλίμψηστο» της βιωμένης εμπειρίας. Συγκροτεί δια της πλοκής «νοηματικούς χάρτες» οι οποίοι ιχνηλατούν τις συνέχειες και τις ασυνέχειες, τις ρήξεις και τα περάσματα, τις τομές και τις γεφυρώσεις στο αστικό περιβάλλον. Συνδέουν το φανερό και το αναγνωρίσιμο με το αφανές και το αδιόρατο. Τη φυσική δομή, το συντακτικό σχήμα και τα αστικά τοπόσημα, ό, τι αποτυπώνεται δηλαδή και στον τουριστικό-πολιτικό χάρτη, με τους υβριδικούς, ανεντόπιστους χωρικά, τόπους της μνήμης και της εμπειρίας, των συλλογικών οραμάτων και των κοινωνικών ζυμώσεων, των καθημερινών πρακτικών και των πολιτισμικών αλληλεπιδράσεων.

1.3 Η βασική ερευνητική υπόθεση έχει δυο σκέλη: Πρώτον: η λογοτεχνία συστήνει ένα ενιαίο περιγραφικό σύστημα που συσχετίζει τον αστικό χώρο με το κοινωνικό σώμα και τις πρακτικές του και οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις μπορούν να λειτουργήσουν ως πολιτισμικοί διαμεσολαβητές προσφέροντας το πρωτογενές υλικό για μια πολυδιάστατη ξενάγηση της πόλης. Με σημείο αφετηρίας το τρίπτυχο: σώμα – κατοίκηση – δημόσιος χώρος, ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή με τη ζώσα πόλη και όχι με τις πλασματικές όψεις της εικονικής πραγματικότητας ή τις ετεροεικόνες τουριστικής κατανάλωσης της πόλης – θεματικό πάρκο. Δεύτερον: με δεδομένο ότι οι τεχνολογικές εξελίξεις αλλάζουν ραγδαία την αισθητηριακή αντίληψη των ανθρώπων οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις μπορούν να αποτελέσουν ένα εντελώς νέο και ισχυρό υπόβαθρο, ικανό να πολλαπλασιάσει το εύρος των δυνατοτήτων του χρήστη-επισκέπτη και τον βαθμό οικειοποίησής του με τη χωρική δομή αφ' ενός αλλά και την ιδιαίτερη ταυτότητα της πόλης αφετέρου, μέσω της εισαγωγής των νοηματικών λογοτεχνικών χαρτών κατά την ψηφιακή πλοήγηση μέσα στο αστικό τοπίο. Η ένταξη των παραπάνω στοιχείων σε ένα ψηφιακό περιβάλλον πλοήγησης επαυξημένης πραγματικότητας δημιουργεί εναλλακτικά παρατηρητήρια κατόπτευσης του αστικού εδάφους, αποκαθιστώντας συνθήκες συνέχειας και συνεργασίας μεταξύ πραγματικού και ψηφιακού περιβάλλοντος, καθώς και μεταξύ λογοτεχνικού και ψηφιακού περιβάλλοντος. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο σύγχρονος περιηγητής, δηλαδή ο χρήστης – επισκέπτης του ψηφιακού αστικού περιβάλλοντος, μπορεί να δανεισθεί μια πληθώρα διαφορετικών βλεμμάτων για να κοιτάξει την πόλη.

2. Ερευνητικοί Στόχοι

2.1 Το πλαίσιο της ερευνητικής αυτής μελέτης είναι η αποκατάσταση της συνέχειας της ανθρωπογεωγραφίας του Ηρακλείου και η ψηλάφηση της συνθήκης μεταβλητότητας της χωρικότητας της πόλης και των νοημάτων που αυτή φέρει, μέσα από ψηφιακά ενισχυόμενους πλόες στον χωροχρόνο με πυξίδα την νεοελληνική λογοτεχνία¹. Η μελέτη επιλέγει ως ερευνητικό πεδίο την πόλη του Ηρακλείου, διότι αποτελεί ένα ενδιαφέρον παράδειγμα ιστορικής πόλης του ελλαδικού χώρου με σχετικά σταθερή χωρική δομή, η οποία παρουσιάζει σήμερα εκτεταμένους λειτουργικούς, μορφικούς και συντακτικούς μετασχηματισμούς. Εργαλείο αυτής της περιπλάνησης-αποκάλυψης θα αποτελέσουν οι νοηματικοί χάρτες τους οποίους δομούν οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις, των γηγενών συγγραφέων: Έλλης Αλεξίου, Ρέας Γαλανάκη, Λιλής Ζωγράφου, Γαλάτειας Καζαντζάκη, Νίκου Καζαντζάκη και Κλαίρης Μιτσοτάκη, οι διαδρομές με δομή μύθου οι οποίες χαράσσουν πορείες μέσα στον αστικό ιστό και τέλος η συνεισαγωγή όλων αυτών των παραμέτρων σε ένα πλαίσιο ψηφιακής πλοήγησης επαυξημένης πραγματικότητας προκειμένου να εμπλουτιστούν και να αποδώσουν μια ψηφιακά επαυξημένη εικόνα της πόλης ως λογοτεχνικής δράσης. Σύμφωνα με το σχήμα που προτείνεται, ο λόγος, η εικόνα, η πληροφορία, η πλοήγηση, τα περιβάλλοντα επαυξημένης πραγματικότητας στην ψηφιακή συνθήκη συνεργάζονται και συλλειτουργούν αποκαθιστώντας ποικιλοτρόπως την ιστορική-πολιτισμική συνέχεια της πόλης στοχεύοντας στην αισθητοποίηση του αστικού τοπίου. Διαμορφώνουν ένα σύνθετο υλικό πολλαπλών επιλογών και παραμέτρων που σχετίζεται με την καταγωγή, την ταυτότητα, την ιστορία του τόπου και την κατοίκηση. Απαιτούν από τον επισκέπτη μια κριτική στάση και του υποβάλλουν μια κινητική συμπεριφορά που προϋποθέτει ως διαδικασία την αστική περιπλάνηση βάσει μιας συγκεκριμένης σεναριακής δομής (λογοτεχνική πλοκή). Όχι την ταχύτερη διόδευση και την πληρέστερη εποπτεία μιας σειράς τουριστικών αξιοθέατων (μνημειακών τόπων, αρχιτεκτονικών κτιρίων, αρχαιολογικών θραυσμάτων, αγορών με τοπικά προϊόντα ή εξειδικευμένων χώρων διασκέδασης και εστίασης) μέσα στην πόλη αλλά τη συσχετίσή τους στη βάση μιας αλληλουχίας διαδράσεων με παράλληλη εισαγωγή πρόσθετων δεδομένων (ψηφιοποίηση της αστικής εμπειρίας και γνωστικός εμπλουτισμός).

3. Λογοτεχνικές χωρικές αναπαραστάσεις και αστική «πραγματικότητα»

3.1 *«Εισέρχεται κανείς στις πόλεις όπως βυθίζεται στα όνειρα: συνδυάζοντας θραύσματα της πραγματικότητας και μηχανισμούς του ασυνείδητου, τυχαία ερεθίσματα και παράδοξους*

¹ Η μελέτη αντλεί υλικό από την έρευνα πεδίου της διδακτορικής διατριβής της Μοίρα Μαρίας: «Η αδιόρατη πόλη του Ηρακλείου, Λογοτεχνικές αναπαραστάσεις της πόλης σε περιόδους ανασυγκρότησης, Η ποιητική της μετάβασης, Το Ηράκλειο στο κατώφλι της νεωτερικής περιόδου», Αρχιτεκτονική Σχολή, ΕΜΠ, Δεκέμβριος 2011.

συνειρμούς. Αλλιώς η ματιά του φιλέρευνου τουρίστα όσο και του επιμελούς ιστορικού κατακτά μόνο επιπόλαιες επαληθεύσεις του αναμενόμενου» (Μαρτινίδης 1997, 169).

Η λογοτεχνία δεν περιορίζεται στην περιγραφή του αστικού χώρου, στον ρεαλισμό της απεικόνισης και τον αναδιπλασιασμό του «ταυτού». Στα λογοτεχνικά κείμενα η πόλη δεν προκύπτει ως προϊόν επιτυχούς ταυτοποίησης με την υπάρχουσα «υλική πραγματικότητα». Ο λογοτέχνης διυλίζει την πόλη μέσα από ένα ιδεολογικό φίλτρο και η χωρική αναπαράσταση που επικοινωνεί στον αναγνώστη δεν είναι αντιγραφή αλλά ερμηνεία και μετάδοση. Δομεί μια σχέση αναφοράς με το αντικείμενο-πόλη, το συμβολίζει, το εκπροσωπεί, το καταδηλώνει και η σχέση αυτή είναι ανεξάρτητη από την ομοιότητα (Goodman 2005, 22). Η λογοτεχνία βεβαίως χρησιμοποιεί τις δομές του αρχιτεκτονικού χώρου της πόλης ως σημείο εκκίνησης για τη δημιουργία του αφηγηματικού χώρου. Σε ένα πρώτο επίπεδο, η λογοτεχνική αναπαράσταση της πόλης επιτυγχάνεται από την κατασκευή μιας γεωγραφίας αναγνωρίσιμων χωροσυμβόλων. Μιας σειράς δηλαδή «αστικών δεικτών» ικανών να εκπροσωπήσουν τα σημαίνοντα γνωρίσματα της αστικής ταυτότητας με ευθεία ή έμμεση αναφορά στον χάρτη. Τα λογοτεχνικά κείμενα κατασκευάζουν ένα κολλάζ αρχιτεκτονικών αντικειμένων με επιλεκτική χρήση δρόμων, πλατειών, συνοικιών, αυλών, κατοικιών, εσωτερικών δωματίων, με σημασιολογική αξία. Ο συγγραφέας αναπαριστά το χώρο μέσα από διαδοχικές εστιάσεις, σαν από κινούμενη κάμερα, εναλλάξ από τον δημόσιο χώρο στον ιδιωτικό. Η εικόνα της πόλης συντίθεται από παλίντροπες κινήσεις του βλέμματος, το οποίο ανοίγεται προς το σινεμασκόπ θέαμα του δημόσιου χώρου, επικεντρώνεται στις διαδρομές που χαράσσουν εντός του οι χαρακτήρες και έρχεται να εστιάσει στον κλειστό ιδιωτικό χώρο που κατοικούν (Πολίτη 2010, 65). Σε ένα δεύτερο επίπεδο όμως η μυθοπλασία εφοδιάζει τον αναγνώστη με ένα σύστημα κριτικής ανάλυσης των χωρικών-συντακτικών σχέσεων καθώς οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις κατασκευάζουν την εικόνα της πόλης επιστρατεύοντας διπολικά σχήματα. Η λογοτεχνία υπογραμμίζει τα σχήματα ετερότητας που οριοθετούν τον χώρο, τον οποίο σύμφωνα με τον Ντε Σερτώ, δομεί ο μερισμός του². Η αφηγηματική λειτουργία υποδεικνύει τα εσωτερικά «σύνορα», τις αναδιπλώσεις του αστικού ιστού και δια των ενδεχομενικών κοινωνικών πρακτικών θεμελιώνει τις «διαβάσεις» και την αλληλενέργεια μεταξύ τους (Ντε Σερτώ 2010, 297). Η κατανόηση της χωρικής μορφής συνδέεται αναπόσπαστα με τη δυνατότητα συγκρίσεων και συσχετισμών. Η χωρικότητα αναδύεται από τον καθορισμό συνόρων, από δύο κινήσεις οι οποίες διασταυρώνονται στην πόλη: «θέτω το σύνορο και το

² Σχολιάζοντας το γεγονός του κατακερματισμού της ενιαίας αντίληψης του χώρου και του πολλαπλασιασμού των επιμερισμένων, διαφοροποιημένων, ασύμβατων χώρων των πόλεων, ο Ζορζ Περέκ στο βιβλίο του *Χορείες Χώρων* γράφει ότι «ζωή είναι το να περνάς από τον ένα χώρο στον άλλον, προσπαθώντας (όσο μπορείς) να μη σκοντάφτεις» (Περέκ 2000, 14).

διαβαίνω». Μια σειρά δυϊσμών αναδεικνύουν τις επισημασιοδοτήσεις των αστικών χώρων εστιάζοντας στην ασυνέχεια, τη διάκριση, την αντίθεση. Ο αφηγηματικός χώρος τέμνεται στο δίπολο εντός/εκτός, αφανές/φανερό, οικείο/ανοίκιο, γνωστό/άγνωστο και δημόσιο/ιδιωτικό καθώς δεν είναι η ομοιότητα ή η συγγένεια που αποκαλύπτει τη σχεσιακή δομή των τόπων ή την ιδιαιτερότητά τους, αλλά ένα «εδώ» σε σχέση με ένα «εκεί», ένα «μέσα» σε σχέση με ένα «έξω», ένα «τώρα» σε σχέση με ένα «τότε».

3.3 Η αφήγηση διευκολύνει τη δυνητική ταύτιση και εμπλοκή του αναγνώστη μέσω γνωστικών, συναισθηματικών, εκφραστικών και σωματικών τρόπων. Η υποτύπωση, η αφηγηματική τεχνική ρηματικής εξεικόνισης του χώρου, εξυφαίνει περίπλοκες στρατηγικές για να εκμαιεύσει τη συνεργασία με τον αναγνώστη, ώστε να οδηγηθεί στην οπτικοποίηση της πόλης. Με τη διαδικασία αυτή αποτυπώνεται ένα δίκτυο σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων και των τόπων, ως συστατικό μέρος της στρατηγικής της αφήγησης η οποία καθοδηγεί τον αναγνώστη ανάμεσα στα τοπώσημα της πόλης που λειτουργούν σαν φωτεινοί σηματοδότες στα ομιχλώδη μονοπάτια της αστικής αοριστίας, ικανοί να προκαλέσουν σημασιολογικούς συσχετισμούς, σ' αυτή την περιπατητική περιπέτεια ανά την πόλη (Εκο 1994, 149). Στην πολεοδομική λογική των άπειρων δυνατοτήτων διόδευσης αντιπαρατίθεται η «ρητορική του βαδίσματος», που με επινοητικό τρόπο χαράσσει επιλεκτικά διαδρομές στο σώμα της πόλης, εντοπίζοντας άυλα όρια, συμβολικούς φραγμούς, θύλακες αποκλεισμού, κλειστές κοινότητες, ετερόνομες γειτονίες (Σταυρίδης 2010).

4. Τουριστικοί χάρτες - νοηματικοί χάρτες - ψηφιοποίηση της αστικής εμπειρίας

*«Εκεί που ο χάρτης περιτέμνει, η αφήγηση διασχίζει»
De Certeau*

4.1 Ο πολεοδομικός λόγος, η λειτουργική οργάνωση, η κοινωνικοοικονομική και πολιτική στρατηγική εκθέτουν επί χάρτου όλα τα δεδομένα που θεωρούν σημαντικά αποβλέποντας στον εξορθολογισμό της πόλης, στη δημιουργία μιας ολότητας. Η πόλη στα επιστημονικά αυτά πεδία συλλαμβάνεται ως ένα ανώνυμο καθολικό υποκείμενο το οποίο προσδιορίζεται από την παραγωγή ενός «ίδιου» χώρου, ελέγξιμου και συγχρονικού που αγνοεί την ετερότητα. Στον αντίποδα της προσέγγισης των τουριστικών χαρτών, που αντιμετωπίζουν την πόλη ως μια χειρίσιμη επιφάνεια καταμετρήσιμων στοιχείων, διακριτών κατηγοριοποιημένων αναγκών και λειτουργικών αιτημάτων, η λογοτεχνία, με τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα θεώρησης δια των νοηματικών χαρτών, υποκινεί τον επισκέπτη – χρήστη να περιηγηθεί την πόλη διευρύνοντας το αντιληπτικό του σχήμα. Διερευνώντας - όχι πλέον ως παθητικός δέκτης πληροφοριών αλλά ως ενεργητικό υποκείμενο που επιλέγει, επιθυμεί και πράττει - τον τρόπο με τον οποίο στον αστικό χώρο επιβιώνουν όλες οι εποχές ταυτόχρονα εμποτίζοντας τους παλαιούς χωρικούς σχηματισμούς με νέες επισημασιοδοτήσεις. Σύμφωνα με την

προβληματική που αναπτύσσει ο Benjamin στο *Passagen werk* (Benjamin 1982), μέσα από την ποιητική και λογοτεχνική δραστηριότητα ο υλικός αισθητός χώρος της πόλης μετασχηματίζεται σε χώρο-εποπτεία, σε εικόνα φαντασίας, σε έναν εσωτερικό κόσμο, σε έναν μαγικό χώρο. Επίσης, καταθέτοντας την εμπειρία του από μια άγνωστη σ' αυτόν πόλη, τη Μόσχα, θα γράψει: «Γνωρίζει κανείς έναν τόπο, από τη στιγμή που τον έχει βιώσει σε όσο περισσότερες διαστάσεις γίνεται. Πρέπει να έχεις προσεγγίσει ένα μέρος και από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, αν θέλεις να το εσωτερικεύσεις και, ακόμη περισσότερο, πρέπει να το έχεις εγκαταλείψει από όλα αυτά τα σημεία. Αλλιώς, εντελώς απρόσμενα θα το συναντάς στον δρόμο σου τρεις και τέσσερεις φορές προτού να είσαι έτοιμος να το ανακαλύψεις» (Benjamin 1987, 25).

4.2 Οι επισκέπτες της πόλης εμπλέκονται συναισθηματικά με το περιβάλλον, όταν αναπαράγουν πολιτιστικές έννοιες μέσω των σωματικών εμπειριών τους αλλά και της αντίληψης που έχουν ή που μπορούν να αποκαταστήσουν για τους τόπους. Κάτι που επιτυγχάνεται, όταν τους δίνεται η δυνατότητα να παρακολουθούν εν τω γίνεσθαι, με επάλληλες επιθέσεις στρωμάτων, έναν ιστό ποιοτικών δεικτών και πολυειδών πληροφοριών να απλώνεται πάνω στον πολεοδομικό χάρτη. Ένα πλαίσιο ψηφιακής πλοήγησης, το οποίο στηρίζεται σε μια τυπολογία τουριστικού χάρτη, εμφανίζει μια ποικιλία περιορισμών προς τους χρήστες του. Μέχρι σήμερα η πλειονότητα των περιβαλλόντων πλοήγησης έχει γραμμικό και καθοδηγητικό χαρακτήρα και όχι διερευνητικό. Μέσω εργαλείων οπτικοποίησης και διεπαφών πολυμέσων που βασίζονται σε εικονικούς κόσμους, παρουσιάζονται οι ποσοτικές πληροφορίες που παραδοσιακά αναπαριστούσε η χαρτογραφία. Οι λεπτομερείς ποσοτικές πληροφορίες εκφράζουν τις χωρικές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και μεταξύ των αντικειμένων κατά ένα απόλυτο και συχνά αριθμητικό τρόπο, (τοπογραφικοί χάρτες, οι οποίοι μεταδίδουν πληροφορίες όπως μήκος, ύψος, μέγεθος, πυκνότητα του πληθυσμού, κλπ). Ωστόσο, απουσιάζουν οι ποιοτικές πληροφορίες, οι οποίες παρέχουν μια «αίσθηση του τόπου», την ταυτότητα μιας συγκεκριμένης τοποθεσίας ή περιοχής (το αρχιτεκτονικό στυλ ενός κτιρίου, ήχους, τα κοινωνικοπολιτικά γεγονότα, αστικά χαρακτηριστικά, κλπ). Ένα περιβάλλον επαυξημένης πραγματικότητας επιτρέπει την συνύπαρξη ψηφιακών – δυναμικών αντικειμένων και πραγματικού περιβάλλοντος, υποστηρίζει την οπτικοποίηση ρητού και άρρητου περιεχομένου, χωρικών σχέσεων και αφηρημένων εννοιών. Η χρήση ψηφιακών τρισδιάστατων σκηνών ή συνθετικών τεχνημάτων ενισχύει και βελτιώνει την αντίληψη ενός πραγματικού περιβάλλοντος, ενώ καθιστά εφικτή την εμπειρία καταστάσεων-συνθηκών οι οποίες δεν είναι δυνατόν να υπάρξουν στον πραγματικό κόσμο. Η εφαρμογή της επαυξημένης πραγματικότητας επιτρέπει την εμπλοκή

σε μια αυθεντική εξερεύνηση του πραγματικού κόσμου, όπου μια μεγάλη ποικιλία μέσων, ειδών πληροφορίας και ψηφιακών τεχνημάτων αναδεικνύει τις κρυμμένες διαστάσεις του πραγματικού αλλά και αναπαριστά αυτό που έχει αμετάκλητα απολεσθεί. Η ιδιαίτερη σημασία της ΕΠ έγκειται στο γεγονός ότι καθιστά εφικτό τον συνδυασμό εικονικών στοιχείων με τα πραγματικά χωρίς να φέρει τα πρώτα στο κέντρο του ενδιαφέροντος, σε αντίθεση με την εικονική πραγματικότητα, όπου η εμπειρία βασίζεται στο γεγονός ότι οι χρήστες εισέρχονται σε ένα εικονικό κόσμο αποκλεισμένο από κάθε στοιχείο του αληθινού κόσμου. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή της ΕΠ αποτελεί μια ιδιαίτερη ενδυνάμωση για την λογοτεχνικά υποβοηθούμενη περιήγηση του αστικού τοπίου. Ο εμπλουτισμός ενός ψηφιακού περιβάλλοντος πλοήγησης μέσω της επαυξημένης πραγματικότητας δια των παραμέτρων που κομίζουν οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις προσθέτει μια διάσταση που θα ήταν ανέφικτη, εάν περιοριζόμαστε σε τυπικές παρατηρήσεις αστικών διαδρομών. Η μεσολαβητική ψηφιακή πραγματικότητα επιτρέπει τη δημιουργία και τη διαχείριση πολυεπίπεδων σεναρίων μέσω των διαφορετικών λογοτεχνικών αφηγήσεων, τα οποία παράλληλα ενισχύει και εμπλουτίζει, επιτυγχάνοντας αφενός την οργανική εμπλοκή του περιηγητή-επισκέπτη-χρήστη με την πόλη και την αβίαστη αλλά κριτική και συναισθητική οικειοποίησή της και αφετέρου τη δυνατότητα συσχέτισης διαφορετικών ιστορικών περιόδων και διαφορετικών χωρικών εικόνων του αστικού εδάφους. Επιπλέον, υποδεικνύει την αταξία, την ανομοιομορφία και την ετερογένεια που συνιστούν την ιδιαίτερη προσωπικότητα της πόλης. Όχι μια πόλη θέαμα όπου όλα απορρέουν από μια προσήλωση στον ρεαλισμό των εικόνων που δεν απεικονίζουν τίποτε πέραν της τελειότητάς τους ως εικόνων. Όχι μια πόλη τόπο συνάντησης των μεμονωμένων βλεμμάτων αλλά μια πόλη πεδίο ενοποίησης του ιστορικού παρελθόντος και του κοινωνικού παρόντος των ατομικών και συλλογικών αναγκών.

4.3 Συνοπτικά οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις της πόλης και η ψηφιακή διαχείριση των σεναριακών εκδοχών επαυξημένης πραγματικότητας που κομίζουν οι νοηματικοί χάρτες παρέχουν τις εξής δυνατότητες στον χρήστη:

- τη δυνατότητα συνολικής ενατένισης του αστικού τοπίου: πόλη-χάρτης αλλά με οδηγίες χρήσης
- την δυνατότητα εποπτείας των συντακτικών σχέσεων: σχέσεις χωρικής οργάνωσης αλλά με έμφαση στην ανάδειξη των ποιοτικών παραμέτρων των τόπων και στις καθημερινές πρακτικές των κατοίκων δηλαδή στην ευρύτερη δομή της εμπειρίας που γεννά η πόλη
- τη δυνατότητα συναισθηματικής εμπλοκής του χρήστη με τον τόπο: συνδυασμός της πεζοπορικής κινητικότητας και της χάραξης ενικών μονοπατιών. Συσχέτιση του

βιωματικού-υποκειμενικού και του κοινωνικού-αντικειμενικού μέσα από την πραγμάτωση προσωπικών επιλογών και επιθυμιών

- τη δυνατότητα ανασύνθεσης του χάρτη της πόλης βάσει των διαφορετικών αφηγηματικών σεναρίων: ο χρήστης αφαιρεί θραύσματα αστικού ιστού και με την τεχνική του μοντάζ ανασυνθέτει την οργανικότητα του περιβάλλοντος
- τη δυνατότητα χρησιμοποίησης διαφορετικών πυλών-εισόδων-περασμάτων στον αστικό χώρο: η ιδιοποίηση του αστικού χώρου επιτυγχάνεται μέσα από τις απρόσμενες κινητικές διεισδύσεις στους ασύμβατους και ετερόνομους αστικούς τόπους που υποδεικνύει η αφήγηση
- τη δυνατότητα ανασύστασης του ιστορικού βάθους της πόλης: διασύνδεση του παρόντος της πόλης με το παρελθόν μέσα από την παράλληλη εποπτεία πολλαπλών αρχαιακών δεδομένων ενός πολυσχιδούς συστήματος σχέσεων, όπου παρατηρείται συμβίωση διαφορετικών παραδόσεων και πολιτισμικών συμπεριφορών και εναρμόνιση ιστορικών μορφών και σύγχρονης οικοδομικής

5. Η πόλη του Ηρακλείου

5.1 Το Ηράκλειο, η πολυώνυμη πόλη στα βορειοανατολικά παράλια της Κρήτης, έχει μια βαρύνουσα ιστορική μνήμη. Η μινωική, η βυζαντινή, η αραβική πόλη, αλλά κυρίως η βενετσιάνικη, η οθωμανική και τέλος η σύγχρονη ελληνική, τα διάδοχα δηλαδή πολιτισμικά, οικονομικά, ιδεολογικά και κοινωνικά περιεχόμενα από τα βάθη των αιώνων, επιβιώνουν και διαθλώνται στον αστικό ιστό μέχρι σήμερα. Μία πόλη-φρούριο, νησιωτική και θαλασσινή, δυσανάγνωστη, πολύτροπος και συγκρουσιακή. Σπαρμένη με κατάλοιπα της ιστορίας, που δημιουργεί αντιφατικά συναισθήματα στον σύγχρονο επισκέπτη, αλλά εμπνέει τους συγγραφείς, οι οποίοι στις διαφορετικές αφηγήσεις τους προσπαθούν να συλλάβουν τον χαρακτήρα της, που μεταμφιέζεται στις αντιθετικές ιστορίες κατοίκησης που στεγάζει στο χώρο της. Το Ηράκλειο είναι το χωρικό πλαίσιο που επιλέγουν πολλοί αυτόχθονες συγγραφείς και ποιητές για να αναμετρηθούν με την πρόκληση να αποδώσουν τον χαρακτήρα της διαφεύγουσας - μέσα από την παραδοξότητα των αντικρουόμενων εικόνων της - πόλης (Μοίρα 2011, 91).

5.2 Στις αφηγήσεις για το Ηράκλειο συναντώνται οι διαφορετικές πόλεις των λογοτεχνικών αναπαραστάσεων και ο χάρτης της «πραγματικής» πόλης διαποτίζεται από τα νοήματα των ιστοριών τους, προσφέροντας στον επισκέπτη-χρήστη την εμπειρία ψηφιακών πλοηγήσεων επαυξημένης πραγματικότητας διαφορετικής στόχευσης. Η εσωστρεφής πόλη των αλληλοδιαδόχων εγκιβωτισμών και της πορείας από το σπίτι-εγκλεισμό στη θάλασσα-ελευθερία στο *Μετάλλιον Α.Μ* από τη συλλογή διηγημάτων «*Μετάλλια*» της Μιτσοτάκη

(Μιτσοτάκη 1993) με διαδοχικές εστιάσεις στις ενορίες-πολεοδομικές ενότητες, τα πολεοδομικά σύνολα, τις κοινότητες κατοικιών και τους θύλακες που τις απαρτίζουν, παρουσιάζει την πορεία από το σπίτι στην θάλασσα δια μέσου του τείχους ως μια διαδικασία διαδοχικών απεγκλιβωτισμών. Καθώς το σπίτι-κυτταρική μονάδα εγγράφεται σε έναν εσωστρεφή αυτόνομο θύλακα κατοικιών, (ο οποίος μαζί με άλλες κοινότητες κατοικιών διαμορφώνουν ένα πολεοδομικό σύνολο με επιμέρους επίκεντρα και κεντρομόλο δυναμική, που ακολούθως αποτελεί τμήμα μιας εκ των πέντε ενοριών διακριτού χαρακτήρα, οι οποίες διατάσσονται ακτινωτά γύρω από το γεωμετρικό κέντρο των τεμνομένων κεντρικών οδικών αξόνων), το αίσθημα απώλειας χωρικού προσανατολισμού και εγκλεισμού είναι αποτέλεσμα όχι μόνον της συνεχούς διάταξης του τείχους και της μοναδικής πύλης-εξόδου προς τη θάλασσα, αλλά ενός επαναλαμβανόμενου γενοτύπου ο οποίος δημιουργεί μικρόκοσμους και αφανή όρια στις επάλληλα εσωκλειόμενες αστικές ενότητες. Η πόλη λαβυρίνθος των διακριτών κοινωνικών θέσεων και των αρθρώσεών τους στον αστικό ιστό στον *Αιώνα των Λαβυρίνθων* της Γαλανάκη (Γαλανάκη 2002), επιχειρεί να αποτυπώσει σχηματικά τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και τους επιμέρους λαβυρίνθους τους οποίους κατοικούν στο χώρο της πόλης. Οι εκπρόσωποι των τάξεων αυτών εκκινώντας από τις επιμέρους αστικές περιοχές με τα διαφορετικά γνωρίσματα, ακολουθώντας τους κεντρικούς οδικούς άξονες, (τις στράτες της πόλης, αγωγούς σύνδεσης και επικοινωνίας), συναντώνται στο σταυροδρόμι τους, στο διοικητικό κέντρο, στις αγορές και στους δημοφιλείς δημόσιους χώρους. Η κινητικότητά τους υφαίνει ένα δίκτυο χωρικών και χρονικών σχέσεων, ένα δίκτυο αστικών γεγονότων και τόπων. Η πόλη των τοποσήμων και της μοναδικής πορείας εμφύτευσης στον πυρήνα του αστικού σώματος στην *Ιστορία της Ολγας* από τη συλλογή διηγημάτων «Ένα σχεδόν γαλάζιο χέρι» και η πόλη αρχείο-μνήμης των χωροχρονικών θραυσμάτων και των αντιπροσωπευτικών μνημονικών εγγραφών πάλι της ίδιας συγγραφέως στο *Μαυρόασπρο* από τη συλλογή διηγημάτων «Ομόκεντρα διηγήματα» αποτυπώνουν την ασυνέχεια και την αποσπασματικότητα των εγγραφών και των προσλήψεων της «προσωπικής πόλης-μνημείου» των πολλαπλών ταυτοτήτων και των συμβολικών τόπων γύρω από τους οποίους περιδινείται η παλίμψηστη γραφή της ιστορίας της. Η πόλη μητρικό-μορφοειδωλο των βαλβίδων διαφυγής, των συνόρων και των περασμάτων στο *Άνθρωποι και Υπεράνθρωποι* της Καζαντζάκη επικεντρώνεται στην κατάδειξη της σημασίας του τείχους, ως αδιαπέραστου συνόρου που, αφενός συνέχει και διασφαλίζει την οντότητα της πόλης, αφετέρου αποκλείει την επαφή με την πέραν της πόλης εξωτερικότητα και των πυλών οι οποίες αντιπροσωπεύουν την ελεγχόμενη και ιεραρχημένη επικοινωνία της πόλης με την κρητική ενδοχώρα. Κυρίως όμως εστιάζει στη συμβολική

λειτουργία του λιμένα, ο οποίος αποτελεί την πραγματική έξοδο διαφυγής από το κλειστό αυτοαναφορικό σύστημα της πόλης και τον ουσιαστικό δίαυλο επικοινωνίας με τον έξω κόσμο (Καζαντζάκη 2007). Η πόλη των έμφυλων προσημάνσεων και των διακριτών χρήσεων του αστικού χώρου στη *Συβαρίτισσα* της Ζωγράφου (Ζωγράφου 1987) καταγράφει στον ομοιογενή ιστό των πολεοδομικών τετραγώνων του χάρτη την «πόλη των γυναικών» και την «πόλη των αντρών», τις περιοχές της κατοικίας και τις περιοχές δημοσίου ενδιαφέροντος. Οι κοινότητες κατοικιών στις περιφερειακές συνοικίες σχηματίζουν σχεδόν συμπαγείς, πυκνούς και εσωστρεφείς θύλακες κατοίκησης, συμβάλλοντας στην απομόνωση των γυναικών σε χώρους οικειότητας, επιμελώς προστατευμένους από τη δημόσια θέα. Στον αντίποδα, οι περιοχές του κέντρου χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ζωνών μεικτών χρήσεων στις οποίες χωροθετούνται από κοινού οι δημόσιες λειτουργίες της πόλης και οι κατοικίες. Γεγονός που έχει σαν αποτέλεσμα την υποχρεωτική παρουσία και συμμετοχή των γυναικών στον δημόσιο βίο της πόλης. Η πόλη των κατωφλιών και των αντιθέσεων κέντρου-ετερόνομης περιφέρειας στο *Γ^{ον} Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον* της Αλεξίου (Αλεξίου 1978) εστιάζει στην διάκριση ακμάζοντος κέντρου και υποβαθμισμένης περιφέρειας, η απομόνωση της οποίας αίρεται και αμβλύνεται δυναμικά με τις πρακτικές διασύνδεσης και επικοινωνίας με το διοικητικό κέντρο της πόλης. Ο κοινόχρηστος δημόσιος χώρος των κεντρικών πλατειών, το σταυροδρόμι των βασικών αρτηριών που οδηγούν στις πύλες αναγκαστικής εισόδου και εξόδου από την πόλη, των αγορών, και των τοποσήμων, λειτουργεί σαν ένας οργανικός συνδετικός ιστός, ο οποίος συρράπτει την απόβλητη αστική μεθόριο των υποβαθμισμένων χρήσεων με το ιστορικό κέντρο. Η πόλη τέλος των διακριτών επικέντρων και της παράλληλης και από κοινού παρουσίας των διαφορετικών εθνοτικών ομάδων στον δημόσιο χώρο στον *Καπετάν Μιχάλη* του Καζαντζάκη παρουσιάζει τη χωρική συνθήκη μιας πόλης που κατοικείται ομοιότροπα. Οι γραμμικοί οδικοί άξονες οι οποίοι τεμαχίζουν οριζόντια και κάθετα την πόλη, από βορρά προς νότο και από ανατολή σε δύση, κατευθύνοντας τον διαβάτη από την μία πύλη στην άλλη, και από την αστική επικράτεια στην υπεραστική, από το «εντός» πόλης στο «εκτός», αποτελούν τα κατεξοχήν ευρύχωρα πεδία σκηνικής δράσης, διαπραγματεύσεων, κοινωνικού ελέγχου και δημόσιας αντιπαράθεσης (Καζαντζάκης, 1964).

Επομένως, οι «πολλαπλές πιστές» αναπαραστάσεις των συγγραφέων, παρόλο που δεν συνιστούν μια ενιαία και μοναδική πρόσληψη και απόδοση του αστικού χώρου, καθώς αποκλίνουν ως προς το σύμπαν αξιών, τις μυθοπλαστικές προθέσεις και τη στόχευση των αφηγηματικών επεισοδίων, χρησιμοποιούν αφενός τα ίδια εμβληματικά αντιθετικά χωρικά δίπολα για να κατασκευάσουν τον σκηνικό χώρο της πόλης και να επικοινωνήσουν τον χαρακτήρα της στον αναγνώστη και αφετέρου την έννοια του δημόσιου χώρου, για να

επισημάνουν τις ζυμώσεις που συμβαίνουν μέσα στο κοινωνικό σώμα. Στα κείμενα όλων των συγγραφέων η φυσιογνωμική συνισταμένη της πόλης του Ηρακλείου διαμορφώνεται με αναφορά και εστίαση στις εξής χωρικές δομικές αντιθέσεις:

Στην επιβλητική παρουσία του ενετικού τείχους, που λειτουργεί ως σύνορο και πανοπτικό παρατηρητήριο, σύμβολο μνήμης και αντιπροσώπευσης, ασφάλειας και εγκλεισμού και στη λειτουργική και αμφίσημη σημασία των τεσσάρων πυλών που επιτρέπουν και ελέγχουν τις διαβάσεις και προσανατολίζουν τις κινήσεις των πολιτών. Στον αντιθετικό χαρακτήρα των κύριων δρόμων, των διασταυρούμενων οδικών αξόνων που συνδέουν τις πύλες του τείχους χαράσσοντας στη διασταύρωσή τους ένα σαφές κέντρο και στο λαβύρινθο των ανώνυμων σοκακιών. Στη διάκριση κεντρικών συνοικιών και απόκεντρων μαχαλάδων που αντιδιαστέλλει το ιστορικό κέντρο με τα μνημειακού χαρακτήρα τοπόσημα από την πορώδη περιφέρεια με την λαβυρινθώδη δομή, εισάγοντας δείκτες ταξικής, πολιτισμικής και κοινωνικής διαφοροποίησης. Στο δημόσιο χώρο και στις δημοφιλείς πλατείες, τόπους ιστορικής μνήμης, κοινωνικής και εθνοθηρησκευτικής συνοχής και συνάντησης των ενικών και πληθυντικών ιστοριών των κατοίκων που λειτουργούν σαν ένα σύστημα συγκοινωνούντων δοχείων το οποίο παραλαμβάνει διαφορετικά μερίδια από τη ζωή της πόλης. Και τέλος στην αμφίθυμη και ιδιότυπη σχέση της περιτείχιστης, πυρηνικής, εσωστρεφούς πόλης με τη θάλασσα, που εκτείνεται στο βορεινό μέτωπό της.

6. Συμπεράσματα

6.1 Οι οκτώ αφηγήσεις-αναλήψεις της πόλης του Ηρακλείου με την διαμεσολάβηση της ψηφιακής πλοήγησης επαυξημένης πραγματικότητας καθοδηγούν τον επισκέπτη στην ανακατασκευή του χάρτη της πόλης και στην εποπτεία του χωρικού νοήματος της κατευθύνοντας το πέρασμα από τη μια εντύπωση στην άλλη. Καθώς στην αφηγηματική πλοκή οι εικόνες της κοινωνικής εμπειρίας, της αναβίωσης της συλλογικής μνήμης και των ιστορικών καταβολών συμπλέκονται με την μυθική αμεσότητα του παρόντος, υποκινούν μια διαδικασία διακειμενικής πρόσληψης, πολυσυλλεκτικής θεώρησης και εμπλουτισμού της αντίληψης του περιηγητή αναφορικά με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της πόλης. Επιτρέπουν τη σταδιακή διείσδυση στο μυστήριο της πόλης συνδέοντας τη σαφήνεια της εδαφικής επικράτειας με την πολυπλοκότητα της φαντασιακής επικράτειας των πολλαπλών διαστρωματώσεων του κατοικημένου τόπου.

Η αυτοτελής και συγκριτική αποτίμηση των «λογοτεχνικών χαρτών» της πόλης του Ηρακλείου συγκροτεί ένα παράδειγμα για να μελετηθεί πώς η φυσική δομή μπορεί να συνδεθεί με πολλαπλές δομές νοήματος και είναι ανοικτή σε διαφορετικές αφετηρίες

ανάγνωσης, ερμηνείας και κατ' επέκταση δικτυακής περιήγησης και πλοήγησης. Συμβάλλει δηλαδή στην πρόσληψη της πόλης ως ζωντανού οργανισμού, ως μήτρας πολλαπλών νοημάτων και ενδεχομένων. Σε ένα πρώτο επίπεδο οι λογοτεχνικές χωρικές αναπαραστάσεις συνεισφέρουν στην κατανόηση της αστικής συνθήκης όχι ως εργαλεία διακρίβωσης μιας απαρασάλευτης τάξης χώρου και αποτύπωσης ενός αντικειμενικά μετρήσιμου και απεικονίσιμου πεδίου χωρικών σχέσεων, αλλά ως διατυπώσεις σκέψεων αναφορικά με τη διαδικασία μεταβολής του χωρικού νοήματος. Μέσω των εναλλακτικών περιγραφών, των μείξεων αστικών όψεων και περιστατικών, της συσχέτισης παρελθόντος και παρόντος, και κυρίως μέσω της ίδιας της ικανότητας της γλώσσας να κοινωνεί την ουσία των πραγμάτων και να αποκαλύπτει το αφανές και το αδιόρατο, οι χώροι της πόλης με το αποτύπωμα της διάρκειας και της σταθερότητας, της συντακτικής δομής και των ιστορικών καταβολών, εμποτίζονται από τις δράσεις των ανθρώπων και τη δυναμική επαναδιαπραγμάτευσης των κυρίαρχων νοημάτων που φέρουν. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, η ψηφιακά υποβοηθούμενη πλοήγηση μέσω της επαυξημένης πραγματικότητας συγκροτεί ένα διαφορετικό δίκτυο βιοματικών τόπων και προορισμών προσανατολίζοντας τα δρομολόγια των επισκεπτών-χρηστών. Αναλαμβάνει τη διαχείριση των νοηματικών χαρτών της λογοτεχνίας, αποκαλύπτοντας την ιστορική χρονικότητα της πόλης, μετατρέποντας την απουσία σε παρουσία.

Φανερώνοντας στον επισκέπτη της πόλης «τις αόρατες ταυτότητες του ορατού».

Βιβλιογραφία

- Αλεξίου, Έλλη: *Γ^{ον} Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα, 1978.
- Azuma, R. T.: A survey of augmented reality. *Presence-Teleoperators and Virtual Environments*, 6(4) pp 355–385, (1997).
- Benjamin, Walter: *Das Passagen-Werk. Gesammelte Schriften*, τ. II, 2, Suhrkamp, Φραγκφούρτη, 1982.
- Benjamin, Walter: *Moscow Diary* επιμ. Garry Smith, Harvard University Press, Καίμπριτζ, 1987.
- Γαλανάκη, Ρέα: *Ο Αιώνας των Λαβυρίθων*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα, 2002.
- Έκο, Ουμπέρτο: *Έξι περιπλανήσεις στο δάσος της Αφήγησης*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1994.
- Ζωγράφου, Λίλη: *Η Συβαρίτισσα*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1987.
- Goodman, Nelson: *Γλώσσες της Τέχνης*, εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα, 2005.
- Klopfer, E., & Squire, K. "Environmental detectives: the development of an augmented reality platform for environmental simulations". *Educational Technology Research and Development*, pp. 203–228, 56(2), (2008).
- Καζαντζάκη, Γαλάτεια: *Άνθρωποι και υπεράνθρωποι*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα, 2007.
- Καζαντζάκης, Νίκος: *Ο Καπετάν Μιχάλης*, εκδ. Ελένη Καζαντζάκη, Αθήνα, 1964.
- Μαρτινίδης, Πέτρος: *Μεσιτείες του Ορατού*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1997.
- Μιτσοτάκη, Κλαίρη: *Μετάλλια*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα, 1993.
- Μοίρα, Μαρία: «Η αδιόρατη πόλη του Ηρακλείου, Λογοτεχνικές αναπαραστάσεις της πόλης σε περιόδους ανασυγκρότησης, Η ποιητική της μετάβασης, Το Ηράκλειο στο κατώφλι

- της νεωτερικής περιόδου», διδακτορική διατριβή, Αρχιτεκτονική Σχολή, ΕΜΠ, Δεκέμβριος, (2011).
- Ντε Σερτώ, Μισέλ: *Επινοώντας την καθημερινή πρακτική. Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν*, εκδ. Σμίλη, 2010.
- Πεπονής, Γιάννης: *Χωρογραφίες*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997.
- Περέκ, Ζώρζ: *Χορείες Χώρων*, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα, 2000.
- Parsons, E.: "GIS visualization tool for qualitative spatial information". In: Hearnshaw, H.M., Unwin, D.J. (eds.) *Visualization in Geographical Information Systems*, J Wiley e Sons, Chichester (1994): 201–210.
- Πολίτη, Τζίνα.: *Η δοκιμασία της ανάγνωσης*, εκδ. Άγρα, Αθήνα. 2010.
- Σταυρίδης, Σταύρος: *Μετέωροι Χώροι της Ετερότητας*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2010.
- Wood, M.: "Visualization in Historical Context". In: MacEachren, A.M., Taylor, D.R.F. (eds.) *Visualization in Modern Cartography*. 1a. ed., vol. 2, pp 13–25. Pergamon (Modern cartography), (1994).